

L'AMOR ÉS UN *BLUES*. LES DONES NEGRES DE GLORIA NAYLOR

Àngels Carabí

Gloria Naylor és una autora negra nord-americana ja coneguda entre nostaltres, sobretot degut a la recent traducció que l'editorial Emecé ha fet del seu últim llibre *El bar de Bailey* (1994) i que ha estat molt ben rebut per la crítica. Això ha contribuït a què s'estigui preparant la traducció del seu primer llibre, *The Women of Brewster Place* (1982), un llibre que considero excel·lent i del que parlaré més endavant.

Gloria Naylor pertany al grup d'escriptores afroamericanes com Alice Walker i Toni Morrison, per mencionar alguns noms, que van començar a sorgir durant els anys setanta, i que de mica en mica i amb una solidesa extraordinària han anat convertint-se en escriptores consagrades. A Alice Walker, com sabeu, li va ser concedit el Premi Pulitzer per la seva novel·la *The Color Purple*, a Toni Morrison el Premi Nobel de Literatura el 1993 i a Gloria Naylor l'*American Book Award* pel seu llibre *The Women of Brewster Place*.

Aquestes breus dades són indicatives d'un fenomen dins de l'àmbit de la literatura que des de fa uns anys s'està desenvolupant als Estats Units i que és l'aparició i el ple reconeixement de veus noves procedents de les anomenades "minories ètniques". Quan parlo de literatura ètnica em refereixo a la produïda, de moment, per les cultures asiàtiques (xinesa, japonesa,

coreana, filipina), a la cultura hispana (cubana, chicana, portorriquenya, dominicana), a la cultura dels indis americans i, evidentment, a la cultura afroamericana.

Allò especialment rellevant d'aquestes noves manifestacions literàries és que les seves portaveus més significatives són dones. Des dels anys setanta hi ha a Estats Units un gran nombre d'escriptores procedents de les diverses cultures ètniques i algunes d'elles han passat a ser primeres figures dins l'àmbit literari. Em refereixo, per posar pocs exemples, a Amy Tan, coneguda entre nosaltres pel seu llibre *El club de la buena estrella*, novel·la que ha estat portada al cinema, o a Alice Walker amb la seva novel·la *El color púrpura* també versionada al cinema, a Julia Alvarez que va donar una conferència a la Universitat de Barcelona i que ha publicat el llibre *De cómo las chicas García perdieron su acento*, entre d'altres. A més, el Premi Nobel concedit a Toni Morrison ha contribuït a consolidar el reconeixement nacional i internacional, ja no només de la literatura afroamericana, sinó també de la validesa de les literatures produïdes pels altres grups ètnics.

Quines són les causes d'aquesta eclosió? I, sobretot, de la desbordant activitat literària de la dona ètnica?

D'una banda, el Moviment dels Drets Civil dels anys seixanta liderat per la població negra va retornar una dignitat a la població de color que li havia estat negada des de l'esclavitud. Les manifestacions massives en demanda d'uns drets dels que la història els havia desposseït els va permetre recobrar la visibilitat, la capacitat de veure's i de definir-se a si mateixos en lloc de ser vistos i definits des de la perspectiva de la cultura dominant.

D'altra banda, la participació de la dona de color en els moviments socials va contribuir a que ella assolís també un sentit de protagonisme de la seva història com a persona negra i com a dona. El moviment feminista, inicialment blanc i de classe mitjana, va ser finalment incorporat per la població femenina de color. Durant els anys setanta una generació de dones políticament actives, universitàries i conscients d'una nova realitat, es decideix a escriure des d'un doble punt de vista genuí: el de dona i el de dona negra.

Aquest mateix procés d'afirmació d'una identitat pròpia iniciat per la població negra s'aniria expandint i arribaria, com es demostra avui, als altres grups ètnics provocant una reacció paral·lela de creació literària enormement activa i interessantíssima. Però avui m'agradaria centrar l'atenció en les escriptores afroamericanes.

L'escriptora negra contemporània, decidida a explicar la seva història des d'un punt de vista genuí, trenca amb els estereotips que la cultura blanca havia conscientment inventat per definir-la i parla per si mateixa. Fuig de l'estereotip de la *mammy* negra tan divulgat en pel·lícules com *Allò que el vent s'endugué*, rebutja l'estereotip de la dona exòtica i sensual i per això objecte d'abús, i dignifica l'estereotip de la maga vinculada a primitives pràctiques de vudú. La nova escriptora dona veu una imatge de dona negra genuïna, sòlida, complexa, que ha hagut de sobreviure a l'esclavitud, a la pobresa, a la marginació degut al color de la seva pell i la marginació que comporta ser dona i viure en una societat patriarcal.

L'esclavitud va ser deshumanitzant, humiliant, distorsionant i va ser la causa de patiments esfereïdors. Però també va contribuir a definir unes característiques que marcarien el comportament de la dona negra fins els nostres dies. Des de l'arribada al nou continent, la dona negra va treballar. Treballava als camps de les plantacions de sol a sol, tantes hores com els homes. Si estava embarassada també recollia cotó i quan el seu fill o filla naixia, se l'emportava al camp i aprofitava els pocs moments de descans per amamentar-lo. Quan arribava a casa, seguia amb les feines domèstiques i continuava cuidant els infants. A més a més, abusada i manada per l'home blanc, manada i maltractada per la dona blanca, manada pels fills de l'home blanc i no protegida per l'home negre per la seva condició d'esclau, la dona de color va convertir en "la mula del món" com diu una estupenda autora dels anys trenta, Zora Neale Hurston. Aviat va descobrir que les úniques persones amb qui podia compartir alguna cosa sense sentir-se abusada, amenaçada o maltractada eren precisament aquells éssers humans que estaven en la seva mateixa situació: totes les altres dones negres. Això vol dir, les seves mares, les seves àvies, les seves germanes, les seves filles, les seves amigues. I això va fer que entre elles s'anés desenvolupant al llarg dels anys i dels segles un profund, íntim i sincer vincle d'amor que les va ajudar a sobreviure amb dignitat, esperança i fins i tot humor, uns horrors inimaginables.

Moltes escriptores d'avui en dia dediquen els seus llibres o els seus poemes a les seves mares. Les primeres paraules que Toni Morrison va pronunciar públicament al saber que se li havia concedit el Premi Nobel, van ser "M'alegro que la meva mare sigui viva per poder gaudir d'aquesta notícia". El seu comentari no era únicament un comentari personal, sinó que en ell s'emmirallava l'alegria i la fermesa d'una íntima complicitat mantinguda al llarg de la història.

I de tot això és precisament del que Gloria Naylor es nodreix en parlar de les seves protagonistes femenines. Aquesta relació tan rica i fertilitzadora que s'inicià amb l'esclavitud i que continua encara ara entre les dones negres -no es pot oblidar que els Estats Units segueix essent un país racista i sexista-, permet a Gloria Naylor conèixer molt bé de qui ella parla i com explicar-ho. En els seus escrits, Gloria Naylor individualitza les seves protagonistes, els dona un nom, les humanitza i desvetlla la complexitat, la bellesa, la vulnerabilitat i la força que comporta haver nascut negra i dona als Estats Units. Parla del que estimen, de qui estimen i de com estimen, i el resultat és francament colpidor i esplèndid.

La seva primera novel·la, *The Women of Brewster Place*, té lloc en un barri molt petit d'una ciutat del nord, un ghetto urbà com tants d'altres, on hi viu una comunitat negra. La novel·la estructurada en una sèrie de capítols independents amb històries connectades entre si, reflecteix les vides de diverses dones que viuen allà. Cadascuna d'elles entona la seva cançó, un *blues* d'amor nostàlgic, tendre i seductor. M'agradaria parlar d'algunes d'aquestes dones i apropar-vos a la seva música.

Mattie Michael és un personatge encisador. És una dona nascuda al sud dels Estats Units que, obligada a marxar pels maltractaments del seu pare, recorda tota la seva vida els seus aromes dels camps de la canya de sucre. Ella representa una de les moltes persones de color que emigraren als estats del nord per prosperar, i que molt aviat s'adonaren que el "somni americà" tenia la pell blanca. Però Mattie és una dona generosa, humana, comprensiva, equànim, sensible. És somniadora, realista, sòlida i enormement pragmàtica. És una dona sàvia. Malgrat que perd el poc que ha tingut, l'amor del seu pare, l'estimació de la seva mare, l'amor d'un home, l'amor del seu fill pel qui també perd la seva casa, és lliure. Lliure per esbrinar el que realment la fa feliç i el que la fa ser infeliç. Desposseïda de vincles familiars, obre la seva finestra afectiva a les persones que en un barri pobre, negre i marginat, la necessiten: les altres dones negres.

Una d'aquestes persones és l'amiga de la seva infantesa, Etta Johnson. Etta és una dona magnífica i rebel que als anys trenta va haver de fugir del Sud perquè s'atreveia a mirar cara a cara els blancs, perquè es negava a ser la dona sotmesa que respon "sí senyor, sí senyora" als afronts de la cultura dominant i perquè tan sols responia amb un somriure quan ella decidia fer-ho. En el seu viatge cap al nord, aviat també va aprendre que l'únic objecte de canvi del que la dona negra podia disposar era el seu propi cos. Després de

recórrer les ciutats de Memphis, Detroit, Chicago i Nova York, arriba a Brewster Place a trobar el que la Mattie li pot oferir: la llibertat de ser ella mateixa i la frescor dels esclats de riure de les dues amigues.

L'energia d'Etta és impressionant. Convençuda que encara pot trobar un home bo, malgrat que ella mateixa diu que "els homes bons estan o bé morts o encara han de néixer"¹, s'enamora de forma fulminant de l'encant d'un predicador; un home esplèndid que amb la seva fabulosa eloqüència captiva les ànimes de tota la congregació. L'encís i l'esperança d'Etta duren solament unes quantes hores. Després de ser seduïda, Etta retorna a casa abandonada i amb l'esperit trencat. Però Mattie, que prèviament ha previngut Etta de les veritables intencions del predicador, és a casa i l'espera pacient, amb la calidesa de la llum encesa a la cuina. Perquè Mattie sap que:

"A vegades, l'amistat vol dir conèixer el temps. Hi ha un temps de silenci. Un temps de deixar que les coses passin i que la gent es precipiti cap al seu destí. I un temps per estar disposat a recollir les peces trencades quan tot s'ha acabat."²

I a la cuina, amb amor i tendresa, es disposa a recomposar els trossos petits de l'ànima dolguda de la seva amiga.

Un altre *blues* melodiós és el que entona Ciel, una dona a qui Mattie també ajuda. Ciel és brutalitzada pel seu marit i, després de provocar-se un avortament incitada per ell i essent posteriorment abandonada, perd en un accident la seva primera filla. És Mattie qui, adonant-se de la profunda i continguda pena de Ciel, en una escena impressionant, l'acull entre els seus braços i la bressola fins l'infinit. La bressola fora de l'habitació, més enllà dels límits del sol i del temps, més enllà del mar Egeu, connectant-la amb totes aquelles mares de la Història que s'han quedat orfes de fills. La catarsi esclata en plors interminables, concènrics, mentre Mattie banya Ciel, la posa al llit i deixa que tot el patiment segueixi fluïnt amb el baptisme purificador de l'aigua dels seus plors perquè sap que les llàgrimes s'esgotaran i que un nou matí ple de vida arribarà.

A l'últim capítol del llibre, intitulat "Les dues", Gloria Naylor tracta un altre tipus d'amor. És un *blues* diferent. És també l'amor entre dues dones, però ja no és tan sols una relació d'amistat el que les uneix, sinó que entre les dues hi ha una atracció i una relació sexual. Val a dir que si bé durant la

¹ *The Women of Brewster Place* (61), traducció meva.

² *Ibid.*, (70), traducció meva.

dècada dels anys setanta les novel·listes afroamericanes -pel que conec- no incorporen en la seva prosa personatges femenins que tinguin una relació que transcendeixi els vincles d'amistat, en la dècada dels vuitanta i certament en la dels 90, hi ha una clara voluntat de crear personatges femenins que van més enllà d'un nivell d'amistat i hi incorporen les relacions sexuals.

En aquest capítol, Gloria Naylor narra la història de Lorraine i Theresa, dues dones enamorades, que viuen juntes i que pateixen el rebuig de la comunitat. Tal és el procés d'alienació que pateixen que, en cap moment, els veïns de Brewster Place es refereixen a elles pels seus noms sinó per "la més alta", "la més baixa", i quan parlen d'elles en conjunt diuen, despectivament, "les dues".

Dins de la cultura afroamericana és important tenir un nom propi perquè el nom vincula a una identitat. Cal recordar que en l'època de l'esclavitud, la població de color no podia escollir els seus noms, els eren imposats per la cultura blanca. I eren evidentment noms destinats a intensificar el seu anonimats. A l'obra *Beloved* de Toni Morrison, per exemple, hi ha quatre esclaus negres que es diuen Paul A, Paul B, Paul C i Paul D com a reflex de la seva condició d'invisibilitat, i la manca de reconeixement de la seva identitat. Per això, quan la comunitat es refereix a Theresa i a Lorraine com "les dues", el que estan fent és negant-los un lloc entre ells, excloure-les, desconèixer-les i, per això, convertir-les en estereotips.

Gloria Naylor denuncia els estereotips distorsionants que l'homofòbia ha inventat i segueix inventant per justificar-se i protegir-se a si mateixa. I per això, l'escriptora fa servir una estratègia similar a la que utilitza per trencar amb la marginació que comporta el sexisme. Gloria Naylor individualitza i humanitza els seus personatges, explora les vides de dues dones des d'un punt de vista genuí i fa que el lector o lectora apropi i compregui la complexitat de la seva existència.

Lorraine i Theresa són molt diferents. Lorraine és una dona tímida, afable, que pel fet de sentir un atractiu sexual cap a altres dones és rebutjada pel seu pare i feta fora de la llar familiar. En la seva vida de parella, es veu obligada a canviar de domicili pel rebuig que els veïns mostren cap a ella. Sent passió per la seva professió com a mestra però, per por de ser acomiadada degut a la seva relació amb Theresa, té el lloc de treball lluny de casa. Incapaç d'assumir socialment la seva diferència, creu erròniament poder ser acceptada i formar part de la comunitat de Brewster Place.

Theresa té una actitud més pràctica. Conscient que la comunitat no està preparada per acceptar-la, ignora el seu entorn immediat i ubica el seu cercle d'amistats en un club on no ha de falsejar les seves inclinacions sexuals. Les vides de les dues no són, però, gens senzilles. El rebuig de la comunitat porta conseqüències tràgiques. Si bé és cert que algunes de les dones més conservadores de Brewster Place manifesten públicament el malestar que els representa la presència de totes dues, són els homes els que se senten més insultats. En una societat racista, classista i patriarcal, l'únic poder que l'home de color pot tenir és la sobirania de la seva masculinitat. Les dues dones lesbianes representen una amenaça a l'única possibilitat per l'home negre de definir la seva identitat. La reacció és brutalment violenta. Una nit, cinc joves acorralen Lorraine, la maltracten, la peguen i la violen salvatgement.

Amb aquest relat, Gloria Naylor explora les conseqüències tràgiques que pot comportar l'homofòbia i les equipara a les distorsions que les actituds racistes i sexistes han tingut i segueixen tenint dins les nostres societats. Tant ella com moltes altres escriptores afroamericanes saben que allò "diferent" crea malestar perquè les societats fan el possible per perpetuar-se a si mateixes. Però per molt que s'intenti fer desaparèixer, el que és "diferent" no deixarà d'existir. I és precisament l'energia vital que té la diferència el que provoca la renovació.

En el seu llibre, com he intentat exposar, Gloria Naylor ofereix una visió de la dona negra humanitzada que fuig dels estereotips creats per la cultura blanca i que precisament per això, pot deixar de ser víctima i pot assumir responsabilitat sobre la seva vida. L'escriptora ens desvetlla la bellesa, la vulnerabilitat i la força que comporta ser una dona negra i ens ensenya com l'amistat entre les dones negres ha estat i segueix essent un pilar indispensable en el seu propòsit de fer un món més obert i més humà.

Cada personatge femení dels que he parlat avui entona la seva cançó d'amor i, totes juntes, el *blues* simfònic de Gloria Naylor.

BIBLIOGRAFIA

- Julia Alvarez, *De cómo las chicas García perdieron su acento*, Barcelona, Ediciones B, 1994.
Toni Morrison, *Beloved*, Nova York, Alfred Knopf, 1987.

ANGELS CARABÍ

Gloria Naylor, *The Women of Brewster Place*, Nova York, Penguin, 1982.

El bar de Bailey, Barcelona, Emecé, 1994.

Amy Tan, *El club de la buena estrella*, Barcelona, Tusquets, 1990.

Alice Walker, *El color púrpura*, Barcelona, Plaza & Janés, 1984.